

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті подано аналіз шляхів формування іншомовної компетентності (на прикладі англійської мови) у студентів-економістів у контексті підвищення якості їхньої професійної підготовки. Визначено сутність понять “компетенція”, “компетентність” та “іншомовна компетентність” у межах якості підготовки фахівців. Обґрунтовано, що іншомовна компетентність має багатоаспектний характер і є невід’ємним складником соціально-професійної компетентності фахівця. Досліджено методики ефективного формування іншомовної компетентності в студентів-економістів.

Ключові слова: *іншомовна компетентність, комунікативна компетентність, професійно орієнтовна комунікативна компетентність, комунікативний підхід.*

Зміна соціального життя нашої країни, її “відкриття” та стрімке входження у світове – насамперед західне – співтовариство повернуло іноземні мови до життя, зробило їх реальним засобом різних видів спілкування. У цей час саме тому на рівні вищої школи навчання іноземній мові як засобу спілкування між фахівцями різних країн ми розуміємо не як суто прикладне й вузькоспеціальне завдання навчання майбутніх економістів мові економічних текстів, інженерів – технічних тощо. Вузівський фахівець – це широко освічена людина, яка має фундаментальну підготовку. Відповідно, іноземна мова такого фахівця є і знаряддя виробництва, і частина культури, і засіб гуманітаризації. Усе це вимагає ретельної та різнобічної підготовки з іноземної мови. Знання іноземної мови розширює коло спілкування студента: надає йому можливості застосовувати сучасні світові технології та методики ведення бізнесу, використовувати інформаційні технології щодо управління знаннями тощо.

Максимальний розвиток іншомовних комунікативних здатностей – це основне, перспективне, але дуже нелегке завдання, що стоїть перед викладачами іноземних мов. Для його вирішення необхідно засвоїти й нові методи викладання, спрямовані на розвиток мовної та мовленнєвої компетентності у студентів, і принципово нові навчальні матеріали, за допомогою яких можна навчити їх ефективно спілкуватися. Зауважимо, що нові підходи також повинні враховувати кращий досвід, який перевірено практикою.

З огляду на зазначене вище набувають актуальності дослідження ефективних шляхів формування іншомовної компетентності в студентів, зокрема економічного спрямування як основи їхнього професійного розвитку в сучасному інформаційному суспільстві.

Кількість прихильників компетентнісного підходу поступово зростає. У більшості дослідників не викликає сумніву, що в основу забезпечення якості освіти мають бути покладені компетенції, які позначають інтегровані характеристики діяльності працівника. Вивчаючи компетентнісний підхід в освіті, дослідники зробили значний внесок у вирішення проблеми з'ясування значущості компетентнісного підходу в освіті, зокрема в системі підготовки майбутніх фахівців (В. Байденко, Н. Бібік, Л. Буркова, Л. Ващенко, Г. Єльнікова, І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Кузьмінський, О. Локшина, О. Овчарук, Г. Полякова, О. Пошетун, В. Пономаренко, В. Рябов, О. Савченко та ін.).

Проведений аналіз наукової літератури свідчить, що проблемі іншомовної компетентності присвячено значну кількість праць як зарубіжних, так і вітчизняних учених: І. Бима, Є. Верещагіна, І. Зимньої, Т. Колбіної, В. Костомарова, І. Кухти, Є. Пасова, Є. Полат, Д. Равена та ін.

Проте деякі аспекти цієї проблеми потребують подальшого дослідження, а саме: визначення місця іноземної мови в системі підготовки фахівця, дослідження шляхів ефективного формування іншомовної компетентності в сучасному інформаційному глобалізованому суспільстві, аналіз критеріїв сформованості іншомовної компетентності в студентів немовних спеціальностей тощо.

Метою статті є аналіз шляхів формування іншомовної компетентності (на прикладі англійської мови) у студентів-економістів у контексті підвищення якості їхньої професійної підготовки. Завдання – визначити сутність понять “компетенція”, “компетентність” та “іншомовна компетентність” у межах якості підготовки фахівців, дослідити шляхи ефективного формування іншомовної компетентності в студентів-економістів.

Проблема якості освіти є багатоаспектною, тому не можна стверджувати, що вона має винятково педагогічний, дидактичний, управлінський або світоглядний характер, тобто вона допускає міждисциплінарність. Із філософської точки зору, як зазначає М. Кісіль, аналіз якості освіти – це спосіб осмислення того, якою є сучасна людина [7]. Якість освіти нового століття розглядають як освітлення духу та розуму людини, пробудження того, ще не займаного потенціалу творчості й мудрості, який може виявитися разом із відродженням гуманності.

Сутність якості вищої освіти визначено як сумарний енергоінформаційний потенціал особистості, який вона накопичує в процесі навчання у ВНЗ, а зміст виявляється в інноваційному характері продуктивної діяльності фахівця та розкривається в об'єктивованій і суб'єктивованій формах [7].

З огляду на зазначене вище можна стверджувати, що підготовка сучасного фахівця має проводитися комплексно. В її основу необхідно покласти міждисциплінарний та інтегрований підхід. Відтак, навчальні програми повинні відображати весь спектр дисциплін підготовки майбутнього фахівця та їх міждисциплінарний зв'язок. У зв'язку із цим набуває актуальності оцінювання рівня підготовки фахівця.

За таких умов компетентнісний підхід є найефективнішим. У межах цього розглянемо сутнісні характеристики понять “компетентність” та “компетенція”.

Як зазначено в Програмі “DeSeCo” (Definition and Selection of Competencies), компетентність – це здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна ком-

петентність заснована на поєднанні взаємовідповідних знань, умінь і практичних навичок, ставлень та цінностей, поведінкових компонентів, усього того, що особистість може мобілізувати для активної дії [9, с. 10]. Необхідно виокремити особливості, що відрізняють компетентність від традиційних підходів до навчання, а саме: інтегрований характер знання, уміння, навичок та досвіду; співвіднесеність із ціннісно-смысловими характеристиками особистості та практико-орієнтована спрямованість. Як бачимо, у процесі набуття компетентності відбувається особистісне переосмислення засвоєних знань і сформованих умінь, тобто сама людина стає суб'єктом своєї навчальної діяльності, враховуючи мотиваційне підґрунтя – розуміння того, де можна використовувати здобуті знання та вміння.

Н. Бібік наводить однозначне тлумачення поняття “компетенція”, а саме: “це відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до професійної компетентності педагогічного працівника, необхідна для його якісної продуктивної діяльності, тобто соціально закріплений результат” [4, с. 409]. Таким чином, компетенції становлять основу змісту професійної діяльності будь-якого працівника, зокрема майбутнього економіста. Як стверджує Г. Єльнікова, компетенція – це поняття, яке стосується роботи і характеризує сферу професійної діяльності, у якій працівник є компетентним. Тоді як компетентність – це поняття, яке стосується людини, розкриває аспекти її поведінки й забезпечує професійно якісне виконання роботи [14, с. 298]. Отже, наведені тлумачення пояснюють відмінність між поняттями “компетенція” і “компетентність”, визначаючи компетенцію як еталон ефективної діяльності в певній предметній галузі, а компетентність – як рівень опанування працівником компетенцій.

Чим більше опанованих студентом компетенцій, тим вище його професійна компетентність. Таким чином, набуває значущості виокремлення необхідних компетенцій для фахівця певної галузі господарювання.

У нашому випадку ми розглядаємо іншомовну компетентність як невід'ємну складову якісної підготовки майбутніх економістів. Поняття іншомовної компетентності має багатоаспектний характер, тому що містить різні елементи іншомовної комунікативної компетентності людини й охоплює різні сфери її особистості. М. Вятютнев зауважив, що комунікативна компетенція – це не тільки перелік різних одиниць, комплекси правил, що зберігаються в пам'яті людини, а й знання та вміння комбінувати їх у мовній програмі. Це здатність людини використовувати країнознавчі, прагматичні, мовні, дискурсійні та стратегічні знання й уміння в спілкуванні. Науковець запропонував комунікативну компетентність розуміти як вибір і реалізацію програм мовної поведінки залежно від здатності людини орієнтуватися в тих чи інших обставинах спілкування; вміння класифікувати ситуації залежно від теми, завдання, комунікативних установок, що виникають у студентів до та під час бесіди у процесі взаємної адаптації [2, с. 38]. Т. Колбіна наголошує, що комунікативна компетенція передбачає знання мовної системи й навички її застосування в мовленнєвій діяльності. Мова відтворюється органами мовлення людини в матеріальній формі звуків, які є загальноприйнятими в певній національній спільноті для означення предметів, явищ реальної дійсності, що відображаються в її свідомості. Мова існує у вигляді конкретних актів мовлення (усних або письмово зафіксованих) [8, с. 54]. У межах

комунікативної компетентності розглядається й іншомовна компетентність. Н. Сахарова визначає іншомовну компетентність як результат професійної підготовки, готовність до іншомовної діяльності в різних сферах відповідно до пріоритетів самої особистості. Іншомовна компетентність не просто сукупність знань, умінь і навичок, що є результатом освітнього процесу, вона відображає взаємодію іншомовних знань, умінь та ціннісних ставлень особистості [13]. Іншомовна компетентність відображає сутнісні характеристики комунікативної компетентності. З метою чіткішого розуміння сутності іншомовної компетентності науковці виокремлюють її компоненти. Так, у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти комунікативні мовленнєві компетенції розкривають у трьох напрямках: лінгвістичні компетенції, соціолінгвістичні компетенції та прагматичні компетенції [5]. Програма з англійської мови для професійного спілкування, враховуючи сучасні досягнення в галузі лінгвістики, педагогіки, психології, психолінгвістики та методики викладання іноземних мов, а також Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти щодо рівнів володіння мовою [5, с. 2], компетенцій користувача, можливих контекстів користування мовою, процедур складання програм і контролю за результатами навчання, пропонує розглядати професійну іншомовну компетенцію як формування у студентів різних спеціальностей здатності навчатися, їх предметних знань та попереднього досвіду, яке здійснюється в межах ситуативного контексту, пов'язаного з навчанням і спеціалізацією для реальних академічних та професійних сфер і ситуацій [12, с. 7–8]. Тобто пріоритетними є принципи комунікативного підходу, а саме: практична спрямованість навчання, функціональний підхід до відбору та презентації мовного матеріалу, врахування індивідуально-психологічних особливостей студента і його рідної мови.

І. Кухта виокремлює в структурі іншомовної компетентності три базових компоненти, які “відповідають” за рівень комунікативної культури: лінгвістичну, соціальну та комунікативну компетентності [10]. І. Зимня розробила модель соціально-професійної компетентності спеціаліста (соціальна й професійна компетентність, особистісні якості, блок інтелектуального забезпечення), яку поєднала зі складниками загальної іншомовної комунікативної компетентності людини, а саме: мовною (лінгвістична), соціолого-лінгвістичною, соціокультурною, дискурсивною та стратегічною субкомпетентністю [6]. Досліджуючи іншомовну компетентність студентів як соціально-педагогічну систему, Н. Сахарова виокремлює такі її сутнісні характеристики: відкритість, динамічність, цілеспрямованість, антропоцентричність, ціннісність, нелінійність, складність за рівнями складності та самокерованість [13]. З огляду на зазначене вище можна охарактеризувати так само і модель соціально-професійної компетентності спеціаліста, до якої входить іншомовна компетентність. Відтак, формування іншомовної компетентності майбутніх економістів ґрунтується на таких самих принципах. Зауважимо, що соціально-педагогічна система є складником соціальної й має певні ознаки, тому що виконує в суспільстві певну роль. Т. Парсонс виокремив основні функціональні вимоги до соціальної системи, без яких вона не може існувати, а саме: мати здатність до адаптації, вміти раціонально організувати й розподіляти внутрішні ресурси; бути цілеорієнтованою, здатною до визначення основних цілей та завдань і до підтримки процесу їх досягнення; зберігати стій-

кість на основі загальних норм і тих цінностей, які засвоюють індивіди, і тих, що знімають напруження в системі; мати здатність до інтеграції, до включення в систему нових поколінь. Чим послідовніше здійснюється функціональний поділ діяльності на рівні інститутів і соціальних ролей, тим стабільнішою є сама система [11]. Будь-яка система повинна бути керованою. Як зазначає Дж. Ван Гіг, основним етапом методу управління є створення моделі, виділення змінних, до яких додаються кількісні значення, за допомогою чого досліджують відносини між цими змінами [3]. Ефективне управління процесом можливе за виконання такої системи дій і вимог, а саме: вказати цілі управління; встановити вихідний стан процесу, яким управляють; визначити програму впливів, що передбачає основні перехідні складники процесу; забезпечити отримання інформації про стан процесу за певною системою характеристик, тобто забезпечити систематичний зворотний зв'язок; з метою вироблення регуляторних впливів та їхньої реалізації забезпечити опрацювання інформації, що отримана при зворотному зв'язку.

Таким чином, з метою ефективного управління системою формування іншомовних компетенцій у майбутніх економістів необхідно враховувати зазначені вище характеристики та складники, встановлюючи пріоритет тим чинникам, які забезпечують стабільність системи.

Відомо, що загальні інтеграційні процеси, насамперед прагнення України до вступу в ЄС, зумовлюють необхідність підготовки майбутнього спеціаліста нового типу, здатного належно представляти країну на міжнародному рівні й захищати її інтереси в межах міжнародного співробітництва. Майбутні фахівці повинні мати навички ділового спілкування, використовувати європейські ресурси, добре володіти не менше ніж двома іноземними мовами. Таким чином, мовне навчання має стати елементом загальної модернізації системи підготовки майбутніх спеціалістів, зокрема економістів. Володіння іноземною мовою передбачає постійну професійну підготовку, яка триває протягом усієї кар'єри, оскільки іноземну мову завдяки специфіці цього предмета необхідно постійно підтримувати на достатньому рівні. Запровадження європейських стандартів до мовної підготовки фахівців спрямовано на розвиток особистості, здатної самостійно вирішувати проблеми, – потрібно навчити “розуміти та думати” (особливо стратегічно), порівняно з “діяти” і використовувати (ситуативно) [5]. Поряд із загальною ерудицією та яскравим висловлюванням своєї думки майбутні спеціалісти повинні мати певний рівень володіння іноземною мовою.

Головною метою вивчення іноземних мов є формування в студентів загальних та професійно зорієнтованих комунікативних мовленнєвих компетенцій (лінгвістичної, соціолінгвістичної та прагматичної) для забезпечення ефективного спілкування в академічному та професійному середовищі [5; 12].

Рівень знання іноземної мови студентом визначається не тільки безпосереднім контактом із його викладачем. Для того, щоб навчити іноземної мови як засобу спілкування, потрібно створювати середовище реального спілкування, налагодити зв'язок викладання іноземних мов із життям, активно використовувати іноземні мови в живих, природних ситуаціях. Це можуть бути наукові дискусії іноземною мовою із залученням іноземних фахівців і без них, реферування й обговорення іноземної наукової літератури, читання окремих курсів іноземними мовами, участь студентів у міжнародних конференціях, робота перекладачем,

що саме й полягає в спілкуванні, контакті, здатності зрозуміти й передавати інформацію. Необхідно розвивати позакласні форми спілкування: клуби, гуртки, відкриті лекції іноземними мовами, наукові гуртки за інтересами, де можуть збиратися студенти різних спеціальностей.

З огляду на це набуває важливості зміст дисципліни “Іноземна мова за професійним спрямуванням”. Навчання на курсах ділової англійської мови передбачає найчастіше широку професійну спрямованість щодо вироблення професійно орієнтованої комунікативної компетентності, що спрямована на студента, який ще не працював у сфері бізнесу. Так, наприклад, студентам першого курсу факультетів економічного спрямування можна запропонувати бізнес-англійську із загальними темами вивчення: вступ до економічної спеціальності, види компаній, форми ведення бізнесу, людські ресурси, фінансування та облік бізнесу тощо [1]. Уже на другому курсі відбувається поглиблення в спеціалізацію, тобто формуються лексичні одиниці за конкретним напрямом їх майбутньої економічної діяльності, наприклад, у банківській, податковій або фінансовій сферах діяльності. Таким чином, професійно орієнтована комунікативна компетентність у студентів відбувається поступово, циклічно та системно, що дає змогу викладати ділову англійську мову з більшою ефективністю в межах нормативного курсу вивчення дисципліни. Зауважимо, що навчальний матеріал необхідно розробляти на основі комунікативного підходу, тому що одиницею навчання та організацією навчального матеріалу повинна стати мовленнєва діяльність, що здійснюється на основі вирішення комунікативних завдань, які містять інтегровані компоненти всіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності (письмо, говоріння, читання, аудіювання).

Звернемо увагу на те, що в процесі розроблення комунікативних завдань необхідно дібрати достатню кількість мовних дій, які могли б задовольнити комунікативні потреби певного контингенту студентів. Такий підхід існував у ході розроблення матеріалів для студентів економічних спеціальностей [1]. Підручник “Іноземна мова за професійним спрямуванням. Кроки до підприємницької діяльності” містить завдання, які спрямовані на вдосконалення іншомовної комунікативної компетентності, крім того, він професійно зорієнтований, тому що базові тексти побудовані на інформації для економістів. До підручника було видано зошит з аудіозаписом для самостійної роботи студентів. Навчальні матеріали побудовані таким чином, що дають змогу підготуватися до складання міжнародного іспиту Business English Certificate (BEC).

Підвищення якості викладання іноземних мов вимірювали також наявністю міжнародних сертифікатів з іноземної мови в студентів. Так, у Харківському національному економічному університеті з 2011 р. склало понад 100 студентів за міжнародною системою тестування щодо оцінювання рівня володіння мовою (Cambridge ESOL Exams) – Business English Certificate (BEC). Що значно підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку праці. Викладачі кафедри мають також міжнародні сертифікати з BEC. На кафедрі іноземних мов ХНЕУ створена система підготовки до цих іспитів як студентів, так і викладачів інших дисциплін, зокрема економічних. Такий підхід забезпечив підтвердження ефективності роботи викладачів іноземних мов та ефективність шляхів формування іншомовної компетентності в студентів-економістів.

Висновки. Отже, в умовах ринкових відносин одним із найважливіших критеріїв професіоналізму фахівця є набуття іншомовної компетентності. Працевлаштування випускників є одним із важливих критеріїв роботи всього університету, тому надання студентам можливості сформувати якомога більше професійних компетенцій у межах навчання в університеті є першочерговим завданням вищої освіти. Іншомовна компетентність як невід’ємний чинник професійної компетентності фахівця має бути у фокусі керівників випускових кафедр, інститутів та адміністрації університету в цілому, тому що також визначається як конкурентна перевага сьогоденного випускника.

Подальше дослідження можна проводити як у теоретичній, так і практичній площині. Доречно зробити аналіз взаємозв’язку та взаємовпливу іншомовної компетентності й мовної компетентності (маючи на увазі рідну мову студентів) на формування професійної компетентності майбутнього фахівця в різних галузях господарювання. Практично є доцільним визначити ефективні методи формування іншомовної компетентності з урахуванням диференційного підходу вивчення іноземної мови професійного спрямування.

Список використаної літератури

1. Борова Т.А. Іноземна мова професійного спрямування. Кроки до підприємницької діяльності (Steps into Business) : підручник / Т.А. Борова, Н.О. Бутковська. – Х. : ІНЖЕК, 2010. – 336 с.
2. Вятютнев М.Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М.Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. – 1977. – № 6. – 38 с.
3. Гиг Дж. Ван Прикладная общая теория систем : [пер. с англ.] / Дж. Ван Гиг. – М. : Мир, 1981. – Кн. 2. – 336 с.
4. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В.Г. Кремень] ; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Зимняя И.А. Общая культура и социально-профессиональная компетентность человека / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2005. – № 11. – С. 14–20.
7. Кісіль М.В. Якість вищої освіти як предмет філософського аналізу : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Микола Васильович Кісіль. – К. : Академія педагогічних наук України, Інститут вищої освіти, 2008. – 16 с.
8. Колбіна Т.В. Формування у студентів досвіду міжкультурної комунікації : монографія / Т.В. Колбіна. – Харків : ІНЖЕК, 2012. – 168 с.
9. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики : колективна монографія / [Н.М. Бібік, Л.С. Ващенко, О.І. Локшина та ін.] ; під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
10. Кухта І.В. Іншомовна компетентність у контексті формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення іноземної мови [Електронний ресурс] / І.В. Кухта // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції “Гуманізм та освіта”. – Режим доступу: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/Kuchta.php>.
11. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М. : Академический проект, 2000. – 880 с.

12. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г.Є. Бакаєва, О.А. Борисенко, І.І. Зуєнок та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.

13. Сахарова Н.С. Развитие иноязычной компетенции студентов университета : дис. ... доктора пед. наук [Электронный ресурс] / Наталья Сергеевна Сахарова. – Оренбург, 2004. – 405 с. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/774854/>.

14. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти : монографія / Г.В. Єльнікова, О.І. Зайченко та ін. ; [за ред. Г.В. Єльнікової]. – К. ; Чернівці : Книги–ХХІ, 2010. – 460 с.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2013.

Боровая Т.А. Формирование иноязычной компетентности у будущих экономистов как фактор повышения качества их профессиональной подготовки

В статье подан анализ путей формирования иноязычной компетентности (на примере английского языка) у студентов-экономистов в контексте повышения качества их профессиональной подготовки. Определена сущность понятий “компетенция”, “компетентность” и “иноязычная компетентность” в рамках качества подготовки специалистов. Обосновано, что иноязычная компетентность имеет многоаспектный характер и является неотъемлемой составляющей социально-профессиональной компетентности специалиста. Исследованы методики эффективного формирования иноязычной компетентности у студентов-экономистов.

Ключевые слова: *иноязычная компетентность, коммуникативная компетентность, профессионально ориентированная коммуникативная компетентность, коммуникативный подход.*

Borova T. Future Economists Foreign Language Competence Development as a Factor of their Professional Preparation Quality Improvement

The article deals with the analysis of ways of students-economists foreign language competence development (on the example of English) is given within the context of their professional preparation quality improvement. Essence of concepts competency, competence and foreign language competence under the condition of specialists' preparation quality is determined. It is grounded, that foreign language competence has multidimensional character and is the integral part of specialist social and professional competence. The methods of effective students-economists foreign language competence development are shown.

Key words: *foreign language competence, communicative competence, professionally-oriented communicative competence, communicative approach.*